

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СТРАТЕГІЧНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускної кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 07 » 06 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ КАФЕДРИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «КУРДСЬКЕ ПИТАННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ»**

Виконавець: студентка вищої освіти 4 курсу, 407 групи, Кутирєва Каріна Сергіївна

Керівник: к. політ. н., доцент кафедри міжнародних відносин Мельничук Наталія
Борисівна

Нормоконтролер:

Мельничук Н. Б.

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Наукові підходи до дослідження проблеми	7
1.2. Історичні особливості формування курдського питання	10
РОЗДІЛ 2. ПОЗИЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА СВІТОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ГРАВЦІВ ЩОДО КУРДСЬКОЇ СИТУАЦІЇ	16
2.1. Стратегічне значення Курдистану для регіональної політики сусідніх держав.....	16
2.2. Особливості регіональної політики країн Близького та Середнього Сходу щодо курдської автономії	21
2.3. Курдське питання у зовнішній політиці провідних міжнародних акторів	28
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОСТИЧНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ ..	34
3.1. Дослідження сценаріїв розвитку за допомогою методу Futures Wheel	34
3.2. Рекомендації щодо вирішення курдського питання	38
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Проблема прагнення курдського народу до національної незалежності та власної державності стала важливим чинником нестабільності на Близькому та Середньому Сході, привертаючи увагу міжнародного співтовариства.

Актуальність теми обумовлена зростаючою проблемою прагнення курдів до національного самовизначення, яка на сьогоднішній день не знаходить відгуку у керівництва держав, які поділили Курдистан та через відсутність бажання знайти мирне політичне вирішення даного питання. Надання курдам прав і свобод має велике значення для переосмислення системи регіональної безпеки на Близькому Сході та їх ролі в глобальному світовому порядку.

Політичні події, які відбуваються у зонах, де проживають курдські меншини – у Сирії, Туреччині та Іраку, спричиняють серйозні геополітичні зміни у регіоні. На сьогодні лише іранські курди залишаються пасивними по відношенню до ситуації в регіоні, оскільки перебувають під сильним впливом владних сил Ісламської Республіки Іран. Однак вони також за наявності певних соціально-політичних конфліктів всередині країни, можуть претендувати на створення власної національної держави.

Сутність курдського питання є складною проблемою, яка охоплює:

- внутрішні національні суперечності, пов'язані з розділеною територією проживання курдського народу;
- місцевий розвиток та поточне становище курдів у кожній країні їх компактного проживання;
- регіональні позиції країн Близького Сходу щодо курдського національного руху;
- використання курдського народу як інструменту маніпулювання в країнах, де проживають курдські меншини.

Обставини, що розгорнулися на Близькому та Середньому Сході призвели до внутрішніх конфліктів у ряді країн даного регіону, що стало основою для тривалого внутрішнього протистояння в Сирії. Поява радикальної групи «Ісламська держава»

під час сирійської кризи підкреслила роль курдського населення як одного з головних акторів, яке могло б запобігти подальшому поширенню ісламських рухів у країні. У той же час, участь сирійських курдів як окремого учасника громадянської війни та створення курдської федерації у складі Сирії спричинили дестабілізацію внутрішньої ситуації в Туреччині, де проблема курдського населення також стала однією з загроз.

Метою роботи є виявлення особливостей боротьби курдського народу за національні права та інтереси в країнах Близького та Середнього Сходу, а також визначення впливу курдського питання на міжнародні відносини та регіональну політику.

Для досягнення мети поставлені наступні **завдання**:

- дослідити наукові підходи щодо визначення причин та загроз в контексті курдського питання;
- визначити особливості регіональної та міжнародної політики щодо курдської ситуації;
- сформулювати можливі сценарії розвитку курдської проблеми.

Об'єктом дослідження є розвиток курдської проблеми в міжнародній та регіональній політиці Близького та Середнього Сходу.

Предметом дослідження є можливі шляхи вирішення курдської проблеми.

Методи дослідження ґрунтуються на комплексному поєднанні міждисциплінарних, історичних та політологічних методів.

Серед основних методів, які застосовувались в роботі, слід назвати порівняльно-історичний метод, що дав можливість виявити загальні та специфічні риси предмета дослідження, тенденції та закономірності його розвитку; статистичний метод, який дозволив дослідити показники розвитку регіонів, де мешкають курди; метод контент-аналізу використовувався в роботі з офіційними документами, заявами та промовами представників Туреччини, Сирії, Іраку, Ірану та позарегіональних гравців щодо курдського питання, прав та положення курдів, а також представників курдської меншини; метод «кейс-стаді», що надав можливість отримати більш глибоку інформацію про приховані механізми та латентні процеси у курдському національному русі; метод екстраполяції, який дозволив перенести певні

характеристики відносин США, ЄС, Китаю та РФ з Іраком, Іраном, Сирією та Туреччиною на взаємини Вашингтону, Брюсселя, Пекіну та Москви з курдськими меншинами у вищезгаданих країнах та дослідженні тенденцій зовнішньої політики окремих держав і світового розвитку; метод прогнозування, що надав можливість виявити майбутні сценарії розвитку ситуації в близькосхідному регіоні з урахуванням потенційного загострення курдського питання.

Наукова новизна отриманих результатів. У дослідженні дана комплексна оцінка ролі впливу регіональних та позарегіональних факторів на врегулювання курдської проблеми на Близькому та Середньому Сході; виявлено можливі негативні прояви в різних аспектах досліджуваного питання; визначено комплекс можливих загроз з їх ймовірною вірогідністю; розроблено планування діяльності акторів таким чином, щоб уникнути негативних наслідків у вирішенні курдського питання.

Практичне значення отриманих результатів можуть бути використані як в науково-дослідній сфері для подальшого вивчення та дослідження з цієї проблематики, так і в навчально-методичному процесі при розробці та викладанні навчальних курсів.

Апробація отриманих результатів. Результати кваліфікаційної роботи апробовано у виступах на науково-практичних конференціях: Всеукраїнській конференції з міжнародною участю «Дипломатія в міжнародних відносинах: ретроспекція і сучасність» (м. Київ, НАУ, 29 лютого 2024 року); XXIV Міжнародній науково-практичній конференції «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (м. Київ, НАУ, 2-5 квітня 2024 року).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку бібліографічних посилань використаних джерел та додатків.

У першому розділі подається аналіз наукових досліджень з курдської проблематики, розглядаються наукові підходи С. Наджата, Л. Ямпольської, В. Голуба та інших дослідників.

У другому розділі визначається геополітичне становище Курдистану та його стратегічне значення для політики сусідніх держав, розкриваються особливості

регіональної політики країн Близького та Середнього Сходу щодо курдської автономії, а також розглядається курдське питання у зовнішній політиці провідних міжнародних акторів.

У третьому розділі формуються можливі сценарії та рекомендації щодо вирішення курдської проблеми.

В кінці робота становить 54 сторінки та 5 сторінок списку бібліографічних посилань використаних джерел (49 посилань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Наукові підходи до дослідження проблеми

Неврегульованість курдського питання у реалізації прав курдів на національне самовизначення та утворення Курдистану як єдиного етнополітичного простору, посилює нестабільність на Близькому та Середньому Сході, а тому потребує невідкладного рішення. У підрозділі проаналізовано історіографічну та джерельну базу робіт та публікацій на дану тему, а також охарактеризовано стан наукової розробки тематики.

Дослідженням курдської проблеми займалися ряд українських та зарубіжних вчених, оскільки її складність та нагальність зумовлює потребу її подальшого вивчення, а відсутність прийнятного вирішення на сучасному етапі – необхідність пошуку нових механізмів її врегулювання.

До українських вчених курдської теми, які приділяють увагу переважно суспільно-політичному аспекту належать Д. Пасічник, В. Волохов, А. Моренчук, А. Сасюк, О. Баган, І. Червінка. На дослідженні ситуації в цілому регіоні Близького та Середнього Сходу в умовах глобалізації, зосереджують свою увагу вчені Р. Жангож, Р. Петюра, В. Швед, В. Гуру.

Монографія Б. Парахонського «Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України» [20], присвячена дослідженню концептуальних і прикладних аспектів міжнародних відносин на Близькому Сході, аналізу особливостей формування ключових вузлів протиріч між регіональними акторами, розгляду напрямів двостороннього та багатостороннього співробітництва країн регіону.

Вітчизняні дослідники С. Наджат [16, 17, 18, 19], Л. Ямпольська [31, 32, 33] займаються історією курдизму. Л. Ямпольська у ряді своїх наукових публікацій повному висвітила історію курдських рухів ХІХ – початку ХХ століття, підкреслила

їхній складний та суперечливий характер, а також довела існування одночасно двох тенденцій – партикулярної та інтегральної. Якщо партикулярна тенденція була обумовлена клановістю та наявністю окремих політичних об'єднань в кожній з чотирьох держав, то інтегральна складова курдизму, на думку Л. Ямпольської, отримала «поштовх від глобалізаційних процесів і була спрямована на створення спільного транскультурного простору з використанням міжнародних неурядових організацій, телекомунікаційних систем, ЗМІ, що забезпечили нові форми підтримки або тиску на курдські національні проекти і відкрили шлях курдизму на міжнародному рівні» [33, с. 135].

Серед українських наукових праць із загальної проблематики безпеки і конфліктів у близькосхідних країнах слід відмітити роботи Ю. Брайчевського, Ю. Набієва, Б. Яценка.

У роботі В. Голуба «Становище курдської меншини на території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття» досліджується положення курдської меншини в чотирьох країнах їхнього проживання з використанням порівняльно-історичного методу, а також аналізується офіційна політика влади стосовно них. З'ясовано, що уряди Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії дбають про збереження недоторканості своїх кордонів та територіальної цілісності. Автор відзначає, що курдський національний рух має різні вимоги до урядів цих країн, іноді обмежуючись вимогою надання автономії, а в інших випадках настаючи на незалежності Курдистану [7, с. 159].

Є. Сінкевич та С. Попова у своїй науковій статті «Курдська проблема на рубежі ХХ-ХХІ століть» доводять, що «в даний час існують реальні можливості для поетапного вирішення курдської проблеми. Проте необхідною умовою цього є підтримка зусиль курдського народу з боку світової спільноти» [25, с. 101].

На актуальність наукового дослідження курдської проблеми для України, на схожість історичної долі обох народів звертає увагу у своєму дисертаційному дослідженні «Курдська проблема в міжнародних відносинах на Близькому та Середньому Сході в середині 70-х – 90-ті рр.» Б. Хадер [4]. В дослідженні автор дійшов висновку, що курдська проблема не є проблемою національної меншини, а є

питанням розділеної країни та нації, яка має право на самовизначення. Б. Хадер підкреслює, що курдська проблема належить до числа складних міжнародних проблем, які мають національний, регіональний і міжнародний характер, та її вирішення не може бути забезпечено в рамках однієї держави.

У сучасній українській історичній дискусії про роль курдського питання у формуванні нового порядку на Близькому та Середньому Сході відзначається неповнотою досліджень, що викликано обмеженою участю України в цьому регіоні. Загалом можна відзначити недостатню кількість наукових публікацій та монографій, які б були повністю присвячені вивченню теми даного дослідження.

Незважаючи на те, що активна політика України на Близькому та Середньому Сході в даний момент може виглядати малоімовірною, в нашій країні поступово зростає усвідомлення важливості зміцнення відносин з цим регіоном. Внаслідок цього виникає потреба в розробці концепцій для підтримки цих відносин, включаючи визначення українського підходу до розуміння курдського впливу в міжнародних відносинах.

Визначний внесок у дослідження даної проблематики зробили дослідники з європейських країн та США, а саме: Е. Шилз, К. Янг, Г. Теджфел, Ф. Барт, котрі займались теоретичними дослідженнями, зосередженими на з'ясуванні ролі етнонаціональних факторів в міжнародних відносинах.

У дослідженні історичного розвитку курдської національної проблеми, вагомий внесок зробив Р. Олсон, який у своїх працях відзначив ключові суспільно-політичні тенденції, що характеризують національний рух курдської меншини [44]. Також важливою є робота «Сучасна історія курдів» Д. Макддовела [43], де розглядається взаємодія старих та нових аспектів боротьби курдів, значення місцевого суперництва всередині курдського суспільства, а також неуспіхи сучасних держав у відповіді на виклики курдського націоналізму.

Ф. Крейенброк, Д. Романо, Л. Андерсон, Г. Баркі, Г. Фюлер, Н. Деніс, Г. Станфілд провели дослідження, які сприяли формуванню сучасної курдської ідентичності та еволюції курдського питання в Ірані, Іраку, Туреччині та Сирії.

Серед зарубіжних авторів також необхідно виділити дослідження М. Гюнтера, який зосереджується на «авторитарній традиції» Туреччини, формуванні курдських опозиційних груп, наслідках війни Перської затоки на курдів та на тому, як невирішене курдське питання ускладнює розвиток демократії всередині Туреччини та зміцнення стійких відносин між Туреччиною та іншими країнами регіону та світу [39]. В свою чергу, М. Чарунтакі, Н. Точчі виконали дослідження, в яких аналізуються історія та еволюція політики США та ЄС щодо курдів.

Важливо також враховувати дослідження вчених з регіону Близького та Середнього Сходу: І. Керіма, М. Йегена, Е. Елбакяна, М. Салами, В. Дзуїда, О. Алі, Д. Хави, Ф. Кухі-Камалі, Н. Ентасара, В. Дзуїд. Характерною особливістю цих досліджень є те, що їхні автори приділяють увагу передусім аналізу впливу курдського фактору на регіональному рівні [17].

Отже, вивчення проблеми показує, що інтереси наукового середовища поки що не зосереджені на комплексному дослідженню курдського питання в міжнародних відносинах.

1.2. Історичні особливості формування курдського питання

Курдське питання, незважаючи на багатовікове існування курдської нації та тривалу боротьбу за створення своєї незалежної держави, досі залишається невирішеним. З моменту свого виникнення воно постало в ряд найбільш складних національних та міжнародних проблем завдяки центральному геостратегічному становищу Курдистану на близькосхідній арені.

Курдистан – етногеографічна область в південно-західній частині Євразії, в межах якої курди складають абсолютну чи відносну більшість населення [24].

Через політичне роз'єднання етносу державними кордонами, етносоціальний розвиток курдів завжди протікав у винятково несприятливих умовах, постійно загострюючись і призводячи до гострих, кровопролитних та тривалих конфліктів.

На даний час територія Курдистану розділена між Іраком, Іраном, Туреччиною та Сирією. Політичні, етнічні, навіть культурні права за курдами ці країни ніколи не

визнавали. Це, з одного боку, гальмувало процес національної консолідації та зростання національної самосвідомості серед курдів, а з іншого – надавало цьому процесу згодом екстремістські риси. На це також накладалися проблеми соціально-економічного характеру, оскільки відповідні держави не прагнули розвивати етнічно «чужі» території. Тим не менш, у курдському середовищі протягом ХХ століття продовжувався процес формування та піднесення національної самосвідомості, що набрало особливо бурхливого характеру в останні роки.

За різними даними на сьогоднішній день близько 40 мільйонів курдів проживають у всьому світі. У Турецькому Курдистані мешкає до 20 мільйонів, Іранському Курдистані до 8 мільйонів, Іракському Курдистані до 6,5 мільйонів, у Сирійському Курдистані до 2,5 мільйонів чоловік. А також кілька сотень тисяч курдів проживають на пострадянському просторі, включаючи Азербайджан, Вірменію, Грузію та Російську Федерацію. Таким чином, курди є найбільшою національною меншістю на землі, що не має власного державного устрою [14].

Генеza курдського питання та перетворення його у фактор в міжнародних відносинах проходили декілька історичних етапів. Перший етап відбувся в 1514 році після битви під Чалдираном між Османською імперією та Персією. Ця битва створила кордон між Туреччиною та Персією, який здебільшого зберігся дотепер. Перший розділ Курдистану завдав непоправної шкоди перспективі створення курдської держави та став початком багатовікової національної боротьби курдів, що триває до сьогодні [17].

З початку ХІХ століття занепад Османської імперії та Персії супроводжували курдські повстання, які придушували. Напередодні Першої світової війни під час Молодотурецької революції 1908-1909 роках та Іранської революції 1905-1911 роках почався новий етап потужних курдських повстань. На межі ХІХ-ХХ століть виник курдський націоналізм як ідеологія та політична течія.

Наступний етап розвитку курдського питання розпочався після завершення Першої світової війни, коли у курдської етнічної групи з'явилася можливість отримати національну автономію. Ще під час Першої світової війни один з 14 пунктів президента США В. Вільсона вказував, що нетурецькі меншини Османської імперії

мають отримати право на «автономний розвиток» [45]. Пізніше, Севрський договір, укладений у серпні 1920 року, передбачав «місцеву автономію для переважно курдських земель» та можливість курдів «отримати незалежність від Туреччини» [46]. Севрський договір став першим міжнародно-правовим актом, що визнав курдів як самостійний суб'єкт світової політики. У той же час він фіксував розпад Османської імперії, яка перебувала під впливом зовнішньої експансії з боку переможних країн війни – Англії та Франції.

Керуючись статтями Севрського договору, курдському народу вдалося створити невелике королівство Курдистан зі столицею в Сулейманії, яке існувало з 1922 по 1924 роки, але не отримало належної підтримки від світових держав. У той же час, прихід М. Ататюрка до влади та утворення республіканської форми уряду в Туреччині стали причиною перегляду основних положень Севрського договору.

Західні країни, які продовжували зовнішню експансію в близькосхідному регіоні, запропонували розділити Курдистан, розташований між Туреччиною і Іраном, на ще одну частину, яка передавалась під протекторат Іраку [44]. На Лозаннській конференції турецька та британська сторони не змогли домовитися щодо Мосульського вілаєту, але курдське питання було розглянуте з точки зору єдності турецького та курдського народів, що стало причиною виключення курдського територіального питання з Лозаннського договору 1923 року. Таким чином, Лозаннський договір закріпив штучний розподіл кордонів Близького Сходу, де курди опинилися розділені на території чотирьох держав.

Масові протести курдського населення на територіях чотирьох країн і всі спроби створення курдських автономій у період з 1920 по 1990 рік виявилися невдалими. Великі світові держави того часу не були зацікавлені у створенні будь-яких автономій на Близькому Сході. Політичні еліти країн, де проживає курдське населення (Ірак, Іран, Сирія та Туреччина), в той час керувались принципами націоналізму, що виключало будь-які форми автономії для національних меншин. Це призводило до нових масових протестів з боку курдського населення і мало своє особливе значення в кожній з країн їх проживання [24].

Під час іранської революції 1978-1979 років знову виникла проблема самовизначення курдської меншини. Іранські курди висунули вимоги щодо створення автономії в Іранському Курдистані [43]. Вони пропонували федеративну систему управління, демократичні інституції та рівноправ'я всередині країни. Проте ці ідеї суперечили основам шіїтської теократичної системи влади, тому прагнення іранських курдів зазнали невдачі.

У той же час, у 1978 році в Туреччині було створено Робочу Партію Курдистану (РПК), очолив яку А. Оджалан. Наслідком створення РПК стала репресивна політика Анкари стосовно турецьких курдів. Проте масові незадоволення курдів під егідою РПК в Туреччині призвели до визнання партії терористичною і посилення внутрішньої політики відмови у визнанні курдів як нації.

Завершення Холодної війни призвело до виникнення нових держав, конфліктів та учасників міжнародних відносин. Війна у Перській затоці 1991 року стала поворотним моментом у сучасній політичній історії Близького Сходу та в розвитку міжнародних відносин. С. Хусейн, який очолював Ірак, мав повний контроль над територією Іракського Курдистану. У серпні 1990 року, коли С. Хусейн вторгся до сусіднього Кувейту, а потім зазнав поразки від Мультинаціональних сил на початку 1991 року, лідер Патріотичного Союзу Курдистану (ПСК) Д. Талабані заявив, що «курди вірять, що ця війна покладе край диктатурі С. Хусейна» [48].

У березні 1991 року, коли державне управління в Іраку перебувало в стані дезорганізації, іракські курди розпочали наступ і незабаром контролювали всю територію свого компактного проживання, включаючи Мосул, Сулейманію та Ербіль. Однак С. Хусейн поступово відновлював контроль над ситуацією в країні, розправляючись з арабами-шіїтами та курдами. З огляду на те, що іракські курди зазнали величезних людських втрат і стали жертвами нових нападів і репресій з боку правлячого режиму, вони опинилися на межі гуманітарної катастрофи, що спонукало Раду Безпеки ООН прийняти резолюцію № 688 від 5 квітня 1991 року. Ця резолюція встановила «зону безпеки» [23]. Цей район був оголошений вільним від іракських урядових військ, де іракські влади зобов'язалися припинити репресії проти курдського населення. Ці події призвели до фактичного створення автономії

Південного (Іракського) Курдистану, що є важливим етапом в історії багаторічної боротьби курдської меншини за самовизначення.

Ця подія вплинула на інші частини етнічного Курдистану, оскільки передумови для піднесення курдського націоналістичного руху вже були створені раніше: утворювалися політичні партії та різного роду ліві організації, які об'єднували курдське населення. Держави, які мають території етнічного Курдистану, не підтримали створення автономної області в Іракському Курдистані, більше того, вони дуже обережно ставилися до формування органів регіональної влади, а також до інших змін на території Південного Курдистану через страх перед сепаратизмом на своїй території.

Починаючи з 2012 року курдське питання стало ключовим моментом у обговореннях про майбутнє Сирії, оскільки сирійські курди контролюють значну частину північної території країни, яка багата нафтовими ресурсами. На початку конфлікту курди залишалися нейтральною стороною, проте посилення сирійської опозиції та поява Ісламської держави стали основними факторами, через які сирійські курди обрали шлях створення «демократичної федерації» в межах Сирії. Так, у березні 2016 року сирійські курди оголосили про створення федеративної області в Сирійському Курдистані [47], що викликало негативну реакцію турецьких влад, де курдський сепаратизм у сучасних політичних реаліях є досить гострою проблемою.

Висновки до розділу:

Дослідження курдського питання привернуло увагу багатьох українських та зарубіжних науковців, які зробили значний внесок у вивченні цієї складної проблеми. Зокрема, українські дослідники, такі як С. Наджат, Л. Ямпольська, зосередилися на дослідженні історичних та політичних аспектах курдської проблеми. Зарубіжні вчені, включаючи Л. Андерсона, М. Гюнтера, Д. Макдауелла, досліджували соціальні, економічні та геополітичні фактори, що впливають на курдське питання. Вони підкреслюють необхідність подальшого вивчення та пошуку нових механізмів врегулювання, враховуючи постійні зміни в регіональній і міжнародній політиці.

Курдське питання, що включає проблему відсутності незалежності курдів і питання національної самоідентифікації, є одним із основних дестабілізуючих факторів у регіоні Близького та Середнього Сходу. На сьогоднішній день курдське питання пройшло кілька етапів свого розвитку:

- локальний період, пов'язаний з внутрішньою колонізацією курдського населення Османською та Перською імперіями. Характеризується місцевими повстаннями курдських племінних вождів, які боролися за визнання власних амбіцій;
- етап міжнародного визнання курдських спроб боротьби за створення власної держави від Севрського договору до прийняття резолюції Ради Безпеки ООН, яка гарантувала створення автономної області на території Іраку. Характерною особливістю цього періоду є підвищений інтерес позарегіональних держав зміцнити свій вплив на Близькому Сході та використовувати курдських меншин для своїх цілей;
- сучасний період, для якого ключовими подіями стали проголошення курдської автономної області в Сирійському Курдистані, а також проведення референдуму щодо надання незалежності Іракському Курдистану. Характерними рисами цього періоду є здійснення самостійної внутрішньої та зовнішньої політики курдських меншин, що проживає на території етнічного Курдистану.

РОЗДІЛ 2

ПОЗИЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ТА СВІТОВИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ГРАВЦІВ ЩОДО КУРДСЬКОЇ СИТУАЦІЇ

2.1. Стратегічне значення Курдистану для регіональної політики сусідніх держав

Курдистан відзначається багатством природних ресурсів, ключовим геополітичним і геостратегічним положенням у близькосхідному регіоні, а також всенародною боротьбою курдів за національне визволення, що робить курдське питання однією з найгостріших і найактуальніших проблем світової політики.

Географічне положення Курдистану відрізняється відсутністю чітких фізичних і юридично фіксованих політичних кордонів. Термін «Курдистан» використовується не для позначення держави, а виключно до етнічної території, де курди складають абсолютну або значну частину населення, але географічні межі цієї території є відносними і не можуть бути точно визначені через їх оціночний характер. Крім того, контури цієї території зазнавали змін унаслідок історичних подій і катаклізмів, переважно в напрямку розширення курдського етнічного ареалу.

Головним природним багатством Курдистану є нафта. Особливу цінність мають нафтові поля Кіркука, розташовані в Іракському Курдистані, не тільки за обсягом розвіданих запасів, але і за винятковою продуктивністю свердловин і їх географічним положенням, що забезпечує дешевизну та зручність видобутку та транспортування сирої нафти до Туреччини та порти Середземного моря [10].

На сучасному етапі швидких змін у геополітиці як окремих регіонів, так і світу, необхідно враховувати можливість вирішення тривалого курдського конфлікту шляхом утворення незалежної курдської держави. Нестійка обстановка в регіоні, політичні амбіції окремих країн, протилежність їх напрямків у зовнішній політиці, територіальні претензії та конкуренція у питанні транспортних комунікацій підкреслюють важливість геополітичної стратегії кожної окремої країни як для

забезпечення стабільності близькосхідного регіону, так і для розстановки сил на політичній арені світу [34].

Перемога сепаратистського руху в країнах Південно-Західної Азії означатиме кардинальні зміни на геополітичній карті регіону. Утворення нової держави з площею у 500 тисяч квадратних кілометрів, населенням у 40 мільйонів чоловік, з багатою сировинною базою та вигідним геополітичним положенням у середині регіону, призведе до змін у всіх сферах економічних структур його основних державних одиниць, зокрема Туреччини, Іраку та Ірану. Крім того, це буде мати величезний вплив на ситуацію у сусідніх країнах, таких як Пакистан, Афганістан та країни Закавказзя, і спричинить гучний резонанс у світі [9].

- Турецька Республіка

Формування незалежного Курдистану для Турецької Республіки означатиме суттєву втрату території, приблизно 40% від загальної площі, з населенням у 12 мільйонів чоловік, що становить 19% від загальної чисельності населення країни, як із значними запасами мінеральних ресурсів. Втрата стратегічно важливих територій призведе до зменшення геополітичного впливу Туреччини на міжнародній арені та скорочення її можливостей як регіонального лідера на Близькому Сході [34].

Така ситуація буде стимулом для інтересів безпосередніх сусідів Туреччини – Сирійської Арабської Республіки, Республіки Ірак та Ісламської Республіки Іран, що активно спрямовані на Схід і підтримку ісламу та ісламських цінностей у регіоні. При втраті політичного впливу Туреччини та підтримки Заходу, ці країни будуть конкурувати за лідерство в регіоні.

З іншого боку, такі перспективи становлять реальну загрозу для Держави Ізраїль, яка опиниться у центрі уваги арабського світу та стикається з питанням свого подальшого існування.

Втрата територій також може позбавити Туреччину її значення як зони європейського впливу в регіоні, що призведе до зменшення активності Європи та США на політичній арені Близького Сходу [35].

Втрата курдських територій Туреччиною призведе до її ізоляції від арабського світу, оскільки невеликий коридор через територію Сирії не зможе задовольнити

потреби країни. Крім того, буде перекритий шлях через Закавказзя на Північ. Важливим стануть комунікаційні маршрути через Чорне та Середземне море. Подібна ізоляція суттєво контрагуватиме з планами сучасної Туреччини очолити нове політичне об'єднання на території колишньої Османської імперії. Крім того, розташування курдських територій у складі сучасної Туреччини співпадає з маршрутами регіональних і міжнародних транспортних коридорів, а також нафто- і газопроводів, що пояснює економічний інтерес у цих територіях не лише Туреччини. Амбітні плани щодо трансрегіонального проекту до терміналу Джейхан та імпорту каспійської нафти лише підсилюють важливість цих територій і їх потенційні можливості.

При отриманні незалежності Курдистаном, Турецька Республіка втратить значну частину свого населення, яке складається з дешевої некваліфікованої робочої сили у містах і робітників агропромислового сектору країни.

Отже, Туреччина як ніхто інший у близькосхідному регіоні, зацікавлена у стримуванні курдського руху на своїй території і територіях сусідніх держав, а також у припиненні їх контактів. Цей факт пояснює її занепокоєння існуванням Курдського автономного району в Іраку та жорстку позицію щодо втручання в її внутрішню політику стосовно курдів на своїй території ззовні.

- Сирійська Арабська Республіка

У разі утворення незалежного Курдистану на етнічних землях, де проживають курди, Сирія втратить вузьку смугу на півночі, яка складає близько 6% її території з населенням близько одного мільйона чоловік, що становить 8,5% від загального населення країни.

У географічному відношенні, Сирійська Арабська Республіка втратить приблизно 800 км свого кордону з Туреччиною у цьому регіоні, який на сучасному етапі є спірною територією між країнами. Ці землі є багатими на водні ресурси, але характеризуються нестабільною етнополітичною ситуацією.

Важливим фактором нестабільності в Сирії є її етнонаціональний склад, який характеризується значною різноманітністю. Курдське населення у Сирії становить близько 1,2 мільйона осіб. Наявність великої вірменської та північнокавказької

діаспори, яка також має зв'язки з Туреччиною, підкреслює актуальність турецького напрямку в регіональній політиці Сирії. З утворенням незалежного Курдистану Сирія стикається з ризиком втрати довготривалої стабільності, що може сприяти активізації діяльності турецької діаспори у напрямку захоплення певних територій на північному заході Сирії, що замінить втрачені Туреччиною курдські землі [6].

- Республіка Ірак

Найближчий сусід Сирійської Арабської Республіки, Республіка Ірак, проявляє ще менше зацікавлення у становленні незалежного Курдистану. Курдські землі в Іраку становлять приблизно 20% від загальної території країни, де проживає близько 15% населення. Поряд з Турецьким Курдистаном, Іракський Курдистан виступає економічним і соціальним опором для нової теоретичної моделі незалежного Курдистану.

Особливість Іраку в даному питанні полягає в тому, що тут була створена перша серед арабських держав курдська автономія Курдського автономного району у 1974 році. Іракські курди, на відміну від курдів у інших регіонах, мають вигідне положення завдяки сильному впливу Сполучених Штатів у регіоні та їхній протекціоністській політиці. Однак сучасна ситуація в Іракському Курдистані ускладнюється внаслідок внутрішньої міжпартійної боротьби, що виникла через усвідомлення себе визначальним центром визвольного руху курдів.

Важливу роль для Іраку відіграють і нафтові родовища на півночі країни, що пояснює його економічний інтерес у цих територіях. Іракський Курдистан має стратегічне значення, оскільки через цей регіон пролягають транспортні нафто- і газопроводи світового значення. Відділення цих територій від Іраку означало б для країни величезні економічні втрати, оскільки ці транзитні шляхи мають ключове значення для енергетичної інфраструктури Іраку.

При утворенні незалежного Курдистану Ірак втрачає своє безпосереднє сусідство з Туреччиною, яка є основним геостратегічним партнером у транспортних комунікаціях. Це сусідство важливе для експорту природних ресурсів Іраку на зовнішні ринки, зокрема до великого європейського ринку збуту. Втрата такого

партнерства могла б звести до мінімуму позицію Іраку на світовому ринку енергоресурсів і вплинути на його геополітичну стратегію в регіоні.

- Ісламська Республіка Іран

У випадку утворення незалежного Курдистану, Ісламська Республіка Іран стане втраатником близько 4% своєї території, де проживає близько 4,5 мільйона людей. Ці території мають стратегічне значення для Ірану через свої зв'язки з Туреччиною та країнами Закавказзя. Крім того, іранські транспортні коридори на Захід, які пролягають через Стамбул, опиняться під загрозою. Втрата частини іранських нафто- і газопроводів, які пролягають через курдські території, також негативно позначаться на планах Ірану щодо розширення експорту природних ресурсів та транзитних маршрутів в напрямку Заходу до Індійського океану.

Глибокі наслідки для Ірану вбачаються у його культурно-національному складі, оскільки Іран є найяскравішим прикладом багатонаціональної держави у регіону. Згідно з офіційною статистикою, курди становлять близько 6,5% населення Ірану. Окрім курдів, в складі національного складу Ірану також представлені азербайджанці, вірменці, перси та інші етнічні групи.

Відокремлення курдських територій може спричинити перегляд національної ідентичності та самосвідомості цих народів у складі Ірану. Це може вплинути на їхнє ставлення до своєї приналежності до країни та викликати нові роздуми щодо майбутнього. У кінцевому результаті такий розвиток подій може призвести до загострення етнічних конфліктів і навіть розпаду держави Іран.

Іслам в Ісламській Республіці Іран, з одного боку, зближує його з іншими країнами регіону, а з іншого – протиставляє їх, оскільки в Ірані сповідується іслам шіїтського трактування, а у більшості інших країн регіону – сунітського [9].

Територіальний розпад Ірану може призвести до серйозної втрати його важливих політичних позицій на Середньому Сході і покласти під загрозу його традиційну мету бути центром могутнього мусульманського світу. Сучасний напрямок іранської політики, орієнтований на Схід, зумовлює зацікавленість у стабільності таких країн, як Пакистан, Афганістан, Вірменія та Росія. Особливо для

Росії сучасний Іран є ключовим стратегічним партнером на Близькому Сході, який дозволяє їй закріплювати свої позиції в цьому регіоні [2].

Утворення курдської держави може сприяти посиленню європейських позицій на заході регіону і викликати політичну кризу в країні. Однак подібні політичні процеси не обов'язково призведуть до її консолідації країни.

Отже, дослідження регіональної структури Курдистану з геополітичної точки зору, враховуючи його природні і соціально-економічні показники, дозволяє зробити висновок, щодо різного рівня розвитку його складових частин. Найбільш розвиненими та здатними стати центральним простором, ядром Курдистану, виступають його турецька та іракська частини. Сирійський та Іранський Курдистан є менш розвиненими районами, які не відповідають функції «ядра» та виступають периферійними територіями.

Наведені приклади можливих наслідків утворення незалежного Курдистану для близькосхідного регіону свідчать про незацікавленість жодної з країн Азії у створенні нової держави, яка настане після цього в центрі арабського світу, а також про глобальний характер змін.

2.2. Особливості регіональної політики країн Близького та Середнього Сходу щодо курдської автономії

Стабільність Близького та Середнього Сходу наразі все більше залежить від вирішення курдського питання. Сьогодні курди є ключовим гравцем на Близькому Сході, і їхню думку важливо враховувати при вирішенні регіональних питань.

- **Турецька Республіка**

Туреччина є своєрідним мостом між Заходом і Сходом, економічним двигуном, а також плацдармом західного блоку НАТО в регіоні. Наявність на її території курдської проблеми, є слабким місцем та реальним важелем тиску з боку зацікавлених країн. Так, курдський фактор в Туреччині характеризується особливою напруженістю та безкомпромісністю як з боку турецького уряду, так і з боку курдів, представлених Робочою Партією Курдистану, яка для досягнення своїх цілей

неодноразово вдавалася до терористичних дій. Саме з моменту створення РПК в 1978 році курдський опір в Туреччині став більш потужним.

РПК була заснована як ліва політична сила групою студентів-курдів на чолі з А. Оджаланом. Головною причиною її появи стала політика культурної дискримінації курдів у Туреччині. На той час використання курдської мови, одягу, фольклору та навіть імен було заборонено в населених курдами регіонах [3]. У спробі заперечувати їхнє існування турецький уряд навіть класифікував курдів як «гірських турок».

Після військового перевороту курдську мову було заборонено в суспільному і приватному житті. Багатьох, хто говорив, публікувався або співав курдською мовою, було ув'язнено. РПК виникла як відповідь на агресивну політику знищення курдської етнічної ідентичності турецьким урядом.

Повномасштабне повстання турецьких курдів проти уряду розпочалося 15 серпня 1984 році. Із початку конфлікту загинуло понад 40 тисяч чоловік, переважна більшість з яких – курдські цивільні особи, вбиті турецькою армією. За цей час багато курдських журналістів і політиків були вбиті або зникли.

Перше повстання тривало до 1 вересня 1999 року, коли керівництво РПК оголосило одностороннє припинення вогню. Пізніше збройне протистояння поновилося у червні 2004 року [27]. У 2013 році урядові сили схопили лідера РПК А. Оджалана, після чого в тюрмі влада почала переговори з ним. Як результат, він оголосив про припинення збройної боротьби та заявив про необхідність мирних переговорів.

Однак спокій тривав недовго. РПК заявило про початок нового збройного конфлікту з Туреччиною. До цього влада нанесла декілька потужних ударів по позиціям РПК у сусідньому Іраку, а також урядові війська зруйнували частину районів у містах, заселених курдами (Діярбакир, Чірнак, Мардін, Нусайбін і Юксекова).

У січні 2018 році турецькі військові та їхні союзники з Вільної сирійської армії і Шамського легіону почали транскордонну операцію у провінції Афрін у Північній Сирії проти очолюваного курдами «Демократичного союзу в Сирії», який є

правлячим у Сирійському Курдистані. У березні Туреччина розпочала операцію зі знищення курдських бійців РПК в північному Іраку.

У жовтні 2019 року турецькі сили почали нову операцію проти сирійських курдів у Північній Сирії, яка отримала назву «Мирна весна».

На законодавчому рівні в Туреччині РПК вважається терористичною організацією. Щодо курдських партій у сусідніх державах, то ставлення турецької влади аналогічне. Так офіційна Анкара вважає правлячу на півночі Сирії «Партію Демократичного союзу», іранську «Партію вільного життя Курдистану» та іракську «Партію демократичного рішення» відгалуженням ненависної РПК.

- Сирійська Арабська Республіка

З березня 2011 року Сирійська Арабська Республіка перебуває у стані громадянської війни, яка стала наслідком подій «Арабської весни». В охопленій війною Сирії курди становлять найбільшу національну меншину, приблизно 10% населення країни. На території Сирії курди проживають у більшій мірі в північних і північно-східних регіонах, які неофіційно називають «Сирійським Курдистаном».

Курдська мова є другою найбільш поширеною мовою у країні, після арабської. Однак до початку громадянської війни курдам у Сирії не дозволялось використовувати курдську мову офіційно, реєструвати дітей із курдськими іменами, відкривати підприємства, які не мають арабських назв, створювати приватні школи, публікувати видання, книги курдською мовою.

У ході громадянської війни в Сирії урядові війська залишили багато районів і міст компактного проживання курдів, що стимулювало зростання рівня їх самоврядування. У значної частини сирійських курдів є прагнення до створення власної регіональної автономії, подібно Іракському Курдистану. Також існує чимало прихильників державної незалежності [21].

Де-факто політичну автономію під управлінням Вищої курдської ради північні райони Сирії отримали у 2012 році у результаті підписання в м. Ербілі угоди між двома провідними політичними силами – Курдською національною радою та «Демократичним союзом». «Демократичний союз», після військових успіхів проти ІДІЛ, заявив про створення перехідної цивільної адміністрації для регіону Рожава.

Згідно з Конституцією автономії вона заснована на принципах місцевого самоврядування, демократії та федералізму [27]. Керівники автономії заявляють, що не прагнуть до незалежності сирійського Курдистану, а бачать Сирію в майбутньому після завершення війни федерацією. Найвпливовішою політичною партією регіону є «Демократичний союз».

У 2016–2019 роках турецькі війська та підтримувані ними збройні загони сирійської опозиції захопили частину Сирійського Курдистану. Туреччина за аналогією з Робітничою Партією Курдистану вважає «Демократичний союз» терористичною організацією та виступає проти автономії сирійських курдів. У жовтні 2019 році за домовленістю із владою Автономної адміністрації в регіон були введені сирійські урядові війська, які вийшли на сирійсько-турецький кордон. У свою чергу, курдські загони самооборони були виведені за межі 30-кілометрової зони від кордону. Центральний уряд Б. Асада шукає союзників у тривалій війні і схильний задовольнити вимоги сирійських курдів, надавши їм офіційно автономію в обмін на підтримку в боротьбі.

Міжнародна кон'юнктура та внутрішньополітична ситуація не сприяють справі утвердження автономії сирійських курдів. Туреччина докладляє величезні зусилля, щоб завадити зміцненню автономії Сирійського Курдистану.

З одного боку, агресивні дії турецького уряду проти курдського руху в Сирії в самій Туреччині лише посилюють прагнення РПК до опору. Водночас економічні та торговельні відносини з автономним Іракським Курдистаном, зокрема співпраця в нафтовій і газовій сферах в обхід Багдада, посилює курдський рух, роблячи Іракський Курдистан новим центром консолідації політичних сил курдів.

Курди становлять світський і прозахідний рух і можуть відігравати роль буфера від іранської загрози, тероризму. Світські курдські регіони можуть стати стримуючим фактором поширення радикального ісламу, з одного боку, а з іншого – їх створення – це важливий етап перекроювання державних кордонів у регіоні, що корелюється з концепцією «Великого Близького Сходу», яку просувають політичні та академічні кола США [38].

Незважаючи на те, що основний контингент американських військ був виведений з Іраку, Сполучені Штати зберегли міцні політичні позиції в його Курдистанському регіоні. Вашингтон зацікавлений у мирному врегулюванні відносин між Ербілем і Багдадом. США потрібні стабільний Курдистан і Ірак, оскільки американці розраховують використовувати курдський чинник у своїй зовнішній політиці щодо Сирії, Ірану та на Близькому Сході.

- Республіка Ірак

Іракський Курдистан є успішним проектом, реалізованим курдським народом, який зміг досягти міжнародного визнання та закріплення власної автономії. 5 квітня 1991 року в Сулейманії, Ербілі та Дохуку була встановлена «зона безпеки», з якої вийшли всі урядові війська, з цього моменту іракські провінції стали – «Вільним Курдистаном». Більше того, права та свободи курдського народу офіційно закріплені в Конституції держави [40].

Сучасний розвиток Іракського Курдистану визначає певні тенденції національної самосвідомості курдів в інших країнах. Проте з 2013 року зростання міжрегіональних конфліктів в Іраку призвело до появи Ісламської держави Іраку та Леванту (ІДІЛ), що означає, що єдність Іраку в усіх аспектах перебуває під серйозною загрозою. Під час активної фази виступу як самостійного гравця у внутрішньо-сирійському конфлікті курдів Рожави, Іракські військові підрозділи Пешмерга також стали активно допомагати своїм сирійським побратимам. З 2014 року активізація терористичних угруповань ІД в Іраку та Сирії, надала потужний поштовх розвитку більш тісних взаємовідносин курдських меншин.

У липні 2014 року президент Іракського Курдистану М. Барзані заявив, що його уряд планує провести референдум щодо проголошення незалежності автономної області [41]. Ця об'ява викликала обурення серед країн, на території яких розташований етнічний Курдистан, оскільки референдум створює прецедент для курдських меншин, які проживають на їхній території. Після зміни керівництва в уряді Іраку спостерігалось помітне покращення відносин з Іракським Курдистаном. Обидві сторони погодилися співпрацювати, щоб перемогти спільного ворога – Ісламську Державу, і плани щодо референдуму про незалежність були призупинені.

У курдському регіоні Іраку здійснюється самостійний видобуток корисних копалин, таких як нафта та газ, та їх подальший транспорт на світовий ринок. Іракський Курдистан продовжує залишатися найбільш стабільним і відносно безпечним на тлі тривалої війни в регіоні. На сьогоднішній день курди мають кілька міністерських посад, а також створили курдську фракцію у федеральному парламенті [22].

У 2017 році був проведений референдум про незалежність Іракського Курдистану, в результаті якого майже 93% населення проголосували за підтримку незалежності державного утворення. Результати референдуму призвели до внутрішньополітичної кризи, що погіршила відносини між Іракським Курдистаном та центральною владою Іраку. Слід також відзначити, що відокремлення регіону від території держави суперечить основним статтям іракської Конституції [40].

Порівнюючи поточне становище курдського народу на території Іракського Курдистану та в межах турецько-сирійського кордону, слід зазначити, що найбільш успішними були дії іракських курдів, їх збройна боротьба допомогла їм здобути незалежність. Уряд, враховуючи рекомендації міжнародної спільноти, надав їм офіційну автономію, яка носить назву Іранський Курдистан. На сьогодні ця територія є найбільш безпечною та економічно розвинутою.

- Ісламська Республіка Іран

Ще одним осередком проживання курдів, які борються за свою незалежність, є Іран, точніше Іранський Курдистан.

Стан іранських курдів є найменш активним та практично непомітним порівняно з трьома іншими регіонами, де проживає курдське населення. Проблема самовизначення курдів у Ірані стала актуальною під час іранської революції 1978-1979 років, але після утворення держави на шіїтській теократичній основі курдам довелося відмовитися від своїх намірів щодо федералізації країни за західним зразком на демократичних засадах.

У соціально-економічному вимірі курдські території в Ірані історично є слаборозвиненими. Курди не беруть активної участі в суспільно-політичному та економічному житті Ірану. У країні діє заборона на друковані видання курдською

мовою, а також створення культурних і правозахисних організацій курдів, включаючи жіночі асоціації та профспілки. Таким чином, серед іранських курдів існує суттєве невдоволення діями та політикою Тегерану, який, на їхню думку, ігнорує їхні потреби та права.

Із 2004 року на території Ірану існує «Партія вільного життя Курдистану», яка виступає за політичні та культурні права курдського населення Ісламської Республіки. Бойове крило цієї партії під назвою «Самооборона Східного Курдистану» визнано терористичною організацією не лише в Ірані, а й у сусідній Туреччині.

Офіційно «Партія вільного життя Курдистану» веде боротьбу за надання автономії курдським областям Ірану, не артикулюючи популярну в сусідньому Іраку ідею курдської незалежності. Велика увага в їхній партійній програмі приділяється питанням реформування теократичного ладу іранського суспільства, правам жінок, етнонаціональних і релігійних меншин.

З іншого боку, через заборону «Партії вільного життя Курдистану» іранською владою політична сила обрала головним методом своєї діяльності терористичні атаки. Її члени неодноразово нападали на армійські підрозділи, склади, прикордонні застави. Тегеран відповідав поліцейськими облавами, не переступаючи межі між військовою операцією та поліцейськими діями [21].

На відміну від іракських курдів, які історично опинилися під впливом інтересів США, сирійських курдів, які завдяки своїй рішучості в боях з ІД користуються підтримкою як США, так й РФ, а також турецьких курдів, що мають безпосередні канали комунікації з ЄС, курдський рух в Ірані залишається позбавленим сили, яка б відкрито його підтримала на шкоду відносинам з Тегераном.

Після референдуму щодо незалежності іракського Курдистану Тегеран заклав кордони з автономним регіоном сусідньої країни. У цій акції Іран діяв солідарно з Іраком та Туреччиною, намагаючись дипломатично ізолювати курдську автономію та її претензії.

На сучасному етапі розвитку курдської проблеми з осередком конфлікту в Сирії, Іран приділяється послідовній політиці з метою збереження державного устрою свого сусіда, оскільки розкол країни або виокремлення та міжнародне

визнання курдської автономії в складі Сирії призведе до зростання внутрішніх антиурядових настроїв.

Отже, країни Близького Сходу мають важливе значення у формуванні єдиної системи міждержавних зав'язків. Проте, проблема курдів виступає як чинник, що спричиняє нестабільність. Хоча кожна країна намагається підтримувати дружні стосунки в рамках існуючих реалій регіону з офіційними представниками влади, зростання впливу курдського народу в сирійському конфлікті вимагає, щоб регіональні країни враховували їхню думку на рівні з народами, які формують державу.

2.3. Курдське питання у зовнішній політиці провідних міжнародних акторів

Розвиток курдського питання на Близькому та Середньому Сході впливає на інтереси не лише регіональних факторів, але й провідних гравців світової політики, які прагнуть розширити свій вплив у регіоні.

- Європейський Союз

Позиція Європейського Союзу стосовно створення курдської автономії базується на принципах незмінної підтримки єдності, суверенітету та територіальної цілісності кожної держави, де проживають курди. Односторонні дії, такі як проведений референдум в Іраку, є контпродуктивними. ЄС закликає вирішувати існуючі невирішені питання шляхом мирного та конструктивного діалогу, який призведе до взаємних домовленостей на основі повного застосування положень Конституції Іраку. Європейський Союз висловлює підтримку ініціативі ООН щодо сприяння діалогу та готовий надати свою підтримку цьому процесу за вимогою.

Більшість країн Європейського Союзу вважає неприпустимим присутність курдських представників на переговорах з питань врегулювання ситуації в Сирії. Ключову роль у цій позиції, безсумнівно, відіграє кількість сирійських біженців, які знаходяться на території Європейського Союзу. Можливо, саме з цієї причини стає

очевидним, що курдська проблема з боку Заходу не буде вирішуватися в позитивному ключі.

Курдське питання також часто використовується Європейським Союзом для тиску на Анкару в контексті приєднання Туреччини до ЄС. Порушення прав і свобод людини в Туреччині, заборона використання мови меншин – це те, до чого закликає ЄС, знаючи, що турецька влада не зробить поступок щодо курдської меншини.

- Сполучені Штати Америки

Однією з ключових цілей присутності Вашингтону на Близькому Сході є боротьба з міжнародним тероризмом, яка закріплена як одне з напрямків зовнішньої політики США. Важливо відзначити, що Робоча партія Курдистану, очолювана А. Оджаланом, за даними Держдепартаменту США, є «терористичною організацією» [37]. Враховуючи, що вплив РПК поширюється на території кількох держав, зрозуміло, що ставлення до неї неухильно впливає на двосторонні відносини між США та рядом країн Близького Сходу.

Незважаючи на досить позитивний настрій стосовно Іракського Курдистану, для уряду США абсолютно не вигідно утворення Курдистану як незалежної держави. Можливе надання іракським курдам повної незалежності від Іраку є неприйнятним для США, оскільки це може призвести до загрози конфлікту з Іраном і підірвати безпеку Туреччини. При цьому курдська держава не буде економічно життєздатною, а незалежний Курдистан буде потребувати значно більшої військової та фінансової допомоги від США, ніж зараз. Кілька років тому президент Іракського Курдистану М. Барзані заявив, що влада Іраку неспроможна забезпечити безпеку курдам у зв'язку з існуванням ІДІЛ [31].

Курдська проблема в Туреччині для Сполучених Штатів є ключовим фактором їхньої власної політики в регіоні, і за допомогою цієї проблеми США намагаються маніпулювати своїми союзниками в регіоні, нагадуючи їм про їхню вразливість. З самого початку США займали досить суперечливу позицію і регулярно виступали з різними резолюціями, в яких вказували на факти порушень прав курдів з боку турецького уряду.

Сприятти розвитку курдського питання не вигідно для американців, оскільки теоретично це може призвести до розпаду територіальної цілісності Туреччини. У такому випадку США втратять зону свого геополітичного впливу.

Курди і з недовірою сприймають заяви американських офіційних представників щодо збереження складеної ситуації на Близькому Сході. Для курдів, створення «зон безпеки» в Сирії розглядається як зрада, оскільки створення цих зон вигідно лише для Туреччини, яка бажає зупинити сирійських курдів у створенні автономії.

У відносинах між Туреччиною та США спостерігаються деякі протиріччя. По-перше, Туреччина вже тривалий час домагається від США екстрадиції опозиційного мусульманського проповідника Ф. Гюлена. За думкою Анкари, саме він є ініціатором невдалої спроби державного перевороту 2016 року. По-друге, рішення про озброєння сирійських курдських формувань, що входять до коаліції «Сили демократичної Сирії», викликало дуже негативну реакцію з боку Анкари. Туреччина вважає, що ці курдські формування пов'язані з забороненою в Туреччині та США Робочою партією Курдистану.

Президент і Конгрес США затвердили програму Пентагону щодо підготовки чотирьох бригад сирійських опозиційних бійців, яка зазнала невдачі в невеликий проміжок часу [49]. Проте США продовжують підтримувати «Сирійську вільну армію», що складається з арабів-сунітів. Тим часом очевидно, що ставка Вашингтону на «повстанців» не виправдала себе. Після невдачі цього американського проекту в Сирії, США розпочали розглядати «Загони народної самооборони» сирійських курдів як основного партнера у боротьбі з ІГ.

Фактично, Вашингтон коригує свою політику на Близькому Сході, зокрема в Сирії. Його дії спрямовані на об'єднання військових зусиль курдів і сирійської опозиції проти ІГ, а також на повалення Б. Асада. Важливим фактором залишається те, що роль курдів у процесі врегулювання сирійського конфлікту з часом буде зростати.

- Китайська Народна Республіка

На відміну від США або Європейського Союзу, Китайська Народна Республіка не має конкретної лінії щодо Близького Сходу. Його підхід вписується в загальні

параметри зовнішньої політики: повага до суверенітету інших країн, невтручання у їх внутрішні справи; підтримка більш багатопольярного світового порядку як альтернативи західній гегемонії. Китай дотримується цієї лінії і в контексті курдської проблеми. Офіційна позиція Китаю щодо цього питання полягає в тому, що курдські права як національної меншини мають бути захищені в межах існуючих держав.

Історично Китай використовував політику невтручання у внутрішні справи на Близькому Сході і підтримував добрі відносини з країнами регіону. Інтерес офіційного Пекіна до країн Близького Сходу обумовлений різними факторами, включаючи збереження доступу до енергетичних ресурсів регіону. Відносини КНР з Іракським Курдистаном прямо пов'язані з наявністю нафтових родовищ у регіоні, що також безпосередньо впливає на відносини з Туреччиною. Покращення взаємовідносин Китаю з Південним Курдистаном може відкрити для Пекіна можливість використовувати курдську проблему як засіб впливу на Туреччину у разі, якщо та вирішить використати уйгурську проблему для дестабілізації Китаю.

Позиція Китайської Народної Республіки стосовно курдської проблеми в регіоні залишається невизначеною через наявність у самого Китаю проблеми з етнічними меншинами. Пекін намагається проводити політику співпраці з офіційними представниками влади, при цьому застраховуючись економічними угодами з іракськими курдами щодо нафтових поставок. Звичайно, багато близькосхідних криз мають глобальний характер і можуть бути вирішені лише спільно з усіма гравцями, які діють у регіоні, включаючи Китай. Проте, залишається невизначеним, чи бажає Пекін відігравати політичну роль сильнішого гравця, ніж просто партнера на Близькому Сході.

- Російська Федерація

Російська Федерація має декілька важливих геополітичних інтересів у регіоні Близького Сходу: протидія західному впливу; стримування сунітських сил, які впливають на ціни на нафту; розширення російського експорту до регіону. Однак успішна реалізація цих російських інтересів у регіоні ускладнена, оскільки Росія має обмежені можливості, а також різні суб'єкти які перешкоджають російським амбіціям [42].

У сирійському конфлікті РФ підтримує курдів як політично, так і фінансово, постачаючи їм зброю для боротьби з бойовиками Ісламської Держави. Крім того, Російська Федерація сприяє тому, щоб представники сирійських курдів були присутні на переговорах про мирне врегулювання сирійської кризи на рівні з урядом Б. Асада та опозиційними силами. Оскільки оголошення курдами федералізації північно-західної частини Сирії чітко показало світовій спільноті, що проблему курдської меншини необхідно вирішувати [36].

У 2015 році, коли Росія ввела свої війська в Сирію, курдський народ згадувався в контексті боротьби з міжнародним тероризмом. Але якщо РФ розглядає курдів як захисників своєї держави, які разом з усіма ведуть боротьбу проти загального ворога, то з турецької позиції курди були прирівняні до джихадистів Ісламської Держави. Однак щодо вирішення курдського питання в Сирії, вищі посадовці Російської Федерації вважають, що сирійський уряд повинен визнати права курдського населення на самовизначення, але з умовою, що курди залишаться на сирійській території.

Отже, країни Заходу не розглядають курдську проблему як єдину проблему курдського народу, який захищає свої національні інтереси та права. На сьогоднішній день для багатьох акторів міжнародних відносин існує внутрішнє курдське питання у кожній країні, де проживають курди окремо. Тому при оцінці різноманітних підходів до проблеми курдів, важливо підкреслити, що відносини між країнами залежать від стану і рівня взаєморозуміння між різними країнами, які поділили Курдистан.

Висновки до розділу:

Країни Близького Сходу відіграють суттєву роль у формуванні світової системи міждержавних відносин, при цьому курдське питання стає дестабілізуючим фактором. Кожна країна намагається підтримувати добросусідські відносини у наявних реаліях регіону з офіційними курдськими представниками. Проте формування курдського народу як самостійного гравця на міжнародній арені змушує регіональні країни враховувати його думку в формуванні своєї політики.

Підходи країн Заходу до вирішення курдської проблеми не зводяться до розгляду її виключно як захисту національних інтересів та прав курдського народу. Сьогодні для багатьох учасників міжнародних відносин існує актуальне внутрішнє «курдське питання» у кожній країні, але виникає необхідність у вирішенні окремого курдського питання, де проживають етнічні курди. Тому оцінюючи різноманітні підходи до курдської проблеми, важливо підкреслити, що взаємини між країнами залежать від ступеня і рівня взаєморозуміння між різними державами, які мають спільні кордони з територією Курдистану.

Події в Сирійській Арабській Республіці викликали зацікавлення як на регіональному, так і на світовому рівні щодо курдського питання, вирішення якого на даний момент виявляється неможливим. Напруженість з приводу цього питання проявляється в усіх трьох регіонах проживання курдів – в Туреччині, Іраку та Сирії. Вирішення курдського питання можливе лише після стабілізації ситуації в Сирійській Арабській Республіці та завершення бойових дій, коли будуть створені необхідні умови для початку процесу мирного врегулювання.

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОСТИЧНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ КУРДСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ

3.1. Дослідження сценаріїв розвитку за допомогою методу Futures Wheel

Курдське питання є складною та багатогранною проблемою, і його вирішення вимагає комплексного підходу та врахування інтересів усіх зацікавлених сторін.

Прогнозні сценарії розвитку курдського питання у кожній країні де проживають курди залежить від його стану, політичних умов та загальної міжнародної ситуації. Узагальненою ознакою етнічного Курдистану є політична нестабільність, яка притаманна всім його регіонам. Деякі з них все ще відчують напруженість, яка може перерости у військові конфлікти. У той же час боротьба курдів спрямована на досягнення самовизначення територій у формі автономій.

Враховуючи сучасні соціально-політичні реалії на Близькому та Середньому Сході, необхідно прогнозувати можливі перспективи вирішення курдської проблеми.

Метод Futures Wheel відноситься до розробки песимістичного сценарію. Метою даного методу були розглянуті можливі негативні прояви в різних аспектах в досліджуваній проблемі, разом з тим, було сформовано комплекс можливих загроз з можливим ступенем ймовірності. Дослідження такого комплексу потенційних загроз дозволить визначити найбільш критичні аспекти розвитку даної ситуації та спланувати діяльність акторів таким чином, щоб запобігти негативні наслідки.

Серед головних аспектів курдської проблеми в обов'язковому порядку має бути розглянуто:

1. Національні інтереси
2. Дестабілізація внутрішньополітичного становища досліджуваних країн проживання етнічних курдів
3. Дестабілізація зовнішньополітичного становища
4. Інтереси країн сусідів
5. Економічний
6. Сепаратизм

7. Терористичний

8. Гуманітарна криза

В рамках дослідження кожного аспекту визначено загрози першого і другого рівня, див. Додаток А.

Також були зазначені додаткові загрози, такі як:

1/2. Розкол всередині курдської громади

1/3. Регіональна нестабільність

1/4. Ескалація конфлікту

1/5. Поглиблення корупції

1/6. Загроза територіальній цілісності країн, де проживають курди

1/7. Ускладнення мирного вирішення конфлікту

1/8. Погіршення умов життя

2/4. Збільшення етнічних конфліктів

2/5. Безробіття

3/4. Рецидив дипломатичних та економічних санкцій

3/5. Втрата конкурентоспроможності

3/8. Зростання кількості біженців

4/5. Розподіл ресурсів

4/6. Військова інтервенція

4/7. Провокації та провокативні дії

4/8. Закриття кордонів для біженців

5/8. Зменшення інвестицій

6/7. Зростання екстремістських організацій

6/8. Геноцид

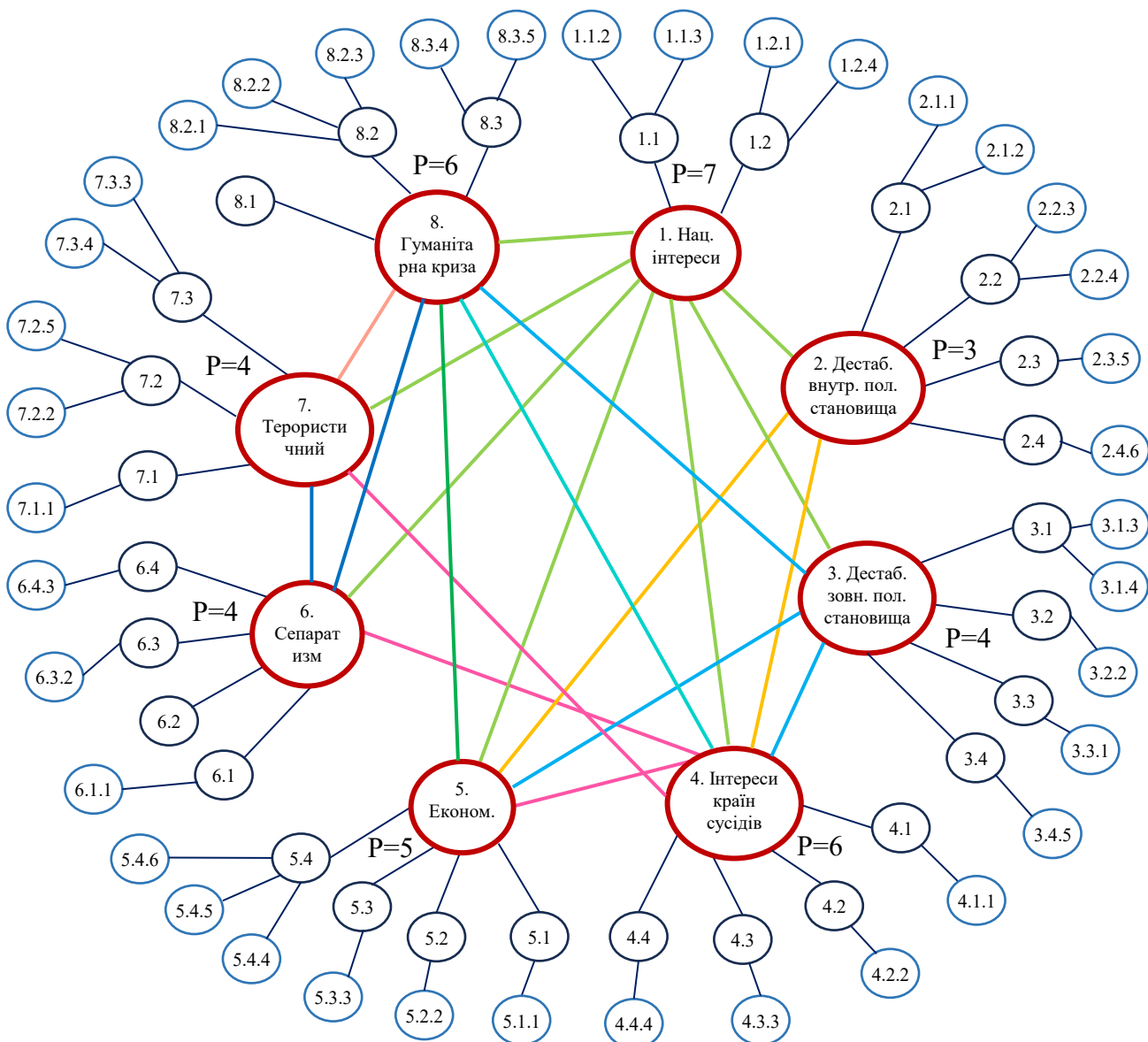
7/8. Відсутність медичної допомоги

Отже, виокремлення основних загроз для вирішення курдського питання важливо, оскільки це дозволило чітко ідентифікувати ключові проблеми, які потребують негайної уваги та розв'язання. Розуміння цих загроз сприяє розробці ефективних стратегій і заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації та забезпечення довгострокового миру в регіоні.

Крім того, в дослідженні методом Futures Wheel було розроблено структурну схему «Колесо майбутнього», що є потужним інструментом для прогнозування та планування, який допомагає зрозуміти можливі наслідки і підготуватися до них, створюючи більш обґрунтовані та стратегічні рішення.

Рисунок 3.1.

Структурна схема «Колесо майбутнього»

Для створення загального рейтингу загроз та ймовірності їх виникнення було досліджено аналіз ризиків, який допоміг структуровано оцінити загрози та визначити їхню пріоритетність, див. Додаток Б.

Порівняльний аналіз та ієрархія аспектів дають можливість оцінити і упорядкувати різні фактори чи ризики для прийняття рішень. Порівняльний аналіз полягає у співставленні аспектів для розуміння їхньої відмінності, тоді як ієрархія аспектів допомагає визначити їх пріоритетність.

Таблиця 3.1.3

Порівняльний аналіз та ієрархія аспектів

N	P	K3	1	7	8	9	12	13	16	26
1	7	8	8	6	3	8	8	8	7	4

N	P	K3	8	11	15	17	30	32	35	46
2	3	8	4	5	8	8	8	6	4	5

N	P	K3	4	18	19	20	22	25	28
3	4	7	8	3	3	4	3	5	4

N	P	K3	3	10	11	14	33	41
4	6	6	4	6	4	4	5	5

N	P	K3	26	27	28	29	36	37
5	5	6	6	4	5	7	5	5

N	P	K3	1	2	6	23	42
6	4	5	8	6	2	2	3

N	P	K3	6	10	16	34	43	46
7	4	6	4	6	7	2	1	5

N	P	K3	21	31	38	39	40	41	42	43	44
8	6	9	2	8	3	3	5	5	8	8	3

У Таблиці 3.1.4 проілюстровані різні зони ризику, які класифіковані за їхнім рівнем важливості, від високого до низького. Кожна зона ризику оцінюється за її потенційним впливом на проблему.

Ієрархія та критичні зони ризику

1. Національні інтереси
8. Гуманітарна криза
4. Інтереси країн сусідів
5. Економічний
3. Дестабілізація зовнішньополітичного становища
7. Терористичний
6. Сепаратизм
2. Дестабілізація внутрішньополітичного становища

Отже, в ході дослідження було встановлено критичні зони ризику, такі як: національні інтереси, гуманітарна криза та інтереси країн сусідів. Врахування цих критичних зон ризику допомагає виявити можливі проблеми та вжити ефективні рекомендації для їх уникнення або зменшити вплив.

3.2. Рекомендації щодо вирішення курдського питання

В ході дослідження методу Futures Wheel було виявлено критичні зони ризику, такі як: національні інтереси, гуманітарна криза та інтереси країн з високим ступенем ймовірності які потребують уваги та рекомендацій щодо вирішення курдського питання. Виокремлення найбільш ймовірних загроз до кожного із зазначених аспектів є ключовим елементом стратегічного дослідження та планування, тому що ці загрози можуть значно вплинути на безпеку і стабільність.

Для захисту та просування національних інтересів можуть бути вжиті такі заходи:

1. Територіальна цілісність

- створити платформи для переговорів між урядами країн, де проживають курди, та представниками курдських громад. Це може сприяти розв'язанню питань автономії, культурної та політичної самобутності;

- залучити міжнародні організації, такі як ООН та ОБСЄ для забезпечення виконання домовленостей та гарантій територіальної цілісності держав.

2. Виникнення нових терористичних та радикальних угруповань

- посилити співпраці між державами в галузі безпеки для боротьби з тероризмом та радикалізацією, такі як спільні операції, обмін розвідданими та досвідом;

- впровадити програми з інтеграції курдів у суспільство, що зменшить їхню вразливість до радикальних ідеологій.

3. Втрата контролю над прикордонними територіями

- інвестувати в економічний розвиток прикордонних територій для підвищення їх стабільності та зменшення впливу екстремістських угруповань.

4. Порухнення суверенітету держав

- активізувати дипломатичні зусилля для врегулювання конфліктів між країнами, де проживають курди, з метою дотримання суверенітету кожної держави;

- використати механізми міжнародного права для вирішення спорів та попередження ескалації конфліктів.

5. Втрата національної ідентичності

- визнати курдську національну ідентичність в кожній країні проживання курдів, з наступним правом на отримання національної автономії з широкими правами та свободами;

- впровадити освітні програми, що включають вивчення історії та культури курдів, як частини національного багатства.

Для врегулювання чи запобігання гуманітарної кризи можуть бути вжиті такі дії:

1. Біженці та внутрішньопереміщені особи

- залучити міжнародні організації, такі як ООН та Червоний Хрест, для надання гуманітарної допомоги;

- запровадити програми соціальної та економічної підтримки;
- розробити програми для забезпечення безпечного повернення біженців до їхніх домівок та забезпечити базові послуги.

2. Відсутність міжнародної підтримки

- посилити дипломатичні зусилля для привернення уваги міжнародної спільноти до курдського питання (міжнародні конференції, форуми тощо);
- забезпечити підтримку з боку великих держав та міжнародних організацій;
- створити міжнародні фонди для фінансування гуманітарних програм у регіонах де проживають курди, зокрема забезпечити продовольством та медичною допомогою.

3. Порушення прав людини

- запровадити міжнародний моніторинг ситуації з прав людини у регіонах де проживають курди;
- створити спеціальні комісії для розслідування випадків порушення прав людини, забезпечити справедливе судочинство та компенсації жертвам.

Для вирішення курдського питання також необхідно враховувати інтереси країн, тому можуть бути надані наступні рекомендації:

1. Військове втручання

- розгорнути миротворчі місії або місії спостереження на спірних територіях;
- пропонувати діалогові платформи для вирішення конфліктів мирним шляхом;
- підтримка заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності держав, де проживають курди, щоб запобігти зовнішньому втручанням.

2. Політичний тиск і дипломатична ізоляція

- створити робочі групи та комісії для ведення політичного діалогу з урядами країн, де проживають курди, а також з міжнародними акторами, щоб пом'якшити політичний тиск;
- використати медіа для просування позитивного іміджу курдських громад, підкреслюючи їхній внесок у регіональну стабільність і розвиток.

3. Збільшення внутрішніх конфліктів

- розробити та реалізувати програми примирення та відновлення довіри між різними групами населення;
- інвестувати в економічний розвиток курдських регіонів, створення робочих місць та підвищення рівня життя населення, щоб зменшити соціально-економічні причини конфліктів;
- впровадити реформи, які забезпечать політичне представництво курдів та їхню участь у прийнятті важливих державних рішень.

Висновки до розділу:

Дослідження сценаріїв розвитку курдського питання за допомогою методу Futures Wheel дозволило виявити ключові загрози та можливості для вирішення цієї проблеми. Аналіз за допомогою цього методу допоміг зрозуміти складність та взаємозалежність різних факторів, які впливають на розвиток ситуації. Водночас рекомендації, розроблені на основі методу Futures Wheel, спрямовані на створення умов для мирного вирішення курдського питання, забезпечення безпеки, політичної стабільності та економічного розвитку регіону.

ВИСНОВКИ

Дослідження курдського питання у міжнародних відносинах підтверджує його складність та багатогранність. Ця проблема виникла внаслідок територіального розподілу курдського народу між кількома країнами, що породжує важливі національні, етнополітичні питання та є одним із основних дестабілізуючих факторів у регіоні Близького та Середнього Сходу. Внутрішньополітична ситуація в кожній країні етнополітичного Курдистану має значний вплив на розвиток і врегулювання курдської проблеми, оскільки вона тісно пов'язана з проблемами формування курдської національної ідентичності.

Посилення курдського фактору в Сирії та Іраку суттєво змінило ситуацію в сфері безпеки в регіоні, спричинило зростання протестних настроїв серед курдського населення в інших країнах їхнього проживання, а також мало значні наслідки для зовнішньої та внутрішньої політики Туреччини. Зростання національної самосвідомості курдів у Туреччині на тлі досягнень самостійності іракських та сирійських курдів є однією з найважливіших причин внутрішньополітичної кризи в Туреччині. Неспроможність врегулювати конфлікт з курдами мирним шляхом є причиною жорсткого зовнішньополітичного курсу щодо Сирії, зокрема стосовно сирійських курдів, яких Туреччина вважає терористами поряд з радикальними ісламістами.

Початок громадянської війни в Сирії, з одного боку, порушив стабільність у регіоні, а з іншого, створив нові можливості для сирійських курдів, які страждали від систематичної дискримінації до 2011 року. Внутрішні протиріччя між урядом Сирії та опозицією, які ослабили політику забезпечення безпеки громадян, призвели до зростання радикальних ісламістських груп на території країни. У контексті нездатності урядових та опозиційних сил протистояти зовнішній загрозі у вигляді Ісламської Держави, сирійські курди, які захищали свою територію від терористів, виступили як самостійний учасник конфлікту, здатний співпрацювати з обома сторонами сирійської громадянської війни. За відсутності стабільності внутрішньої ситуації та успішного протистояння терористичним групам на території країни за

активної підтримки Іракського Курдистану, сирійські курди отримали можливість самостійно оголосити свій регіон компактного проживання – Демократичною Федерацією Північної Сирії. Дії сирійських курдів у створенні автономного регіону в межах Сирії можуть бути офіційно закріплені лише після вирішення внутрішньополітичного конфлікту.

Найбільших здобутків у ході боротьби за свої права отримали курди Іраку. Іракським курдам вдалося отримати другу найвищу посаду в Іраку, а сам Іракський Курдистан було визнано суб'єктом федерації, з правом самостійно вирішувати питання внутрішньої безпеки. Однак, у відносинах між Іраком та курдами залишалися протиріччя, які зростали і спонукали політичні сили Іракського Курдистану розпочати дискусію про відокремлення. Це призвело до проведення референдуму про незалежність 25 вересня 2017 року.

Спалах курдського націоналізму в Сирії та Іраку, стимулює зростання етнічної самосвідомості серед іранських курдів. Однак, жорстке придушення протестних настроїв з боку центрального уряду, відсутність зовнішньої підтримки курдів в Ірані з боку інших держав, які б відкрито та активно надавали б їм допомогу, а також внутрішній розкол всередині національного руху іранських курдів, роблять їх надзвичайно вразливими в боротьбі за власні права.

Країни Заходу не розглядають курдську проблему як єдину проблему курдського народу, який захищає свої національні інтереси та права. На сьогоднішній день для багатьох учасників міжнародних відносин існує різне бачення ролі курдської меншини в залежності від їхньої країни проживання. Сучасна зовнішня політика США щодо курдського питання має двоякий характер: з одного боку, прагнення використовувати курдський фактор у боротьбі проти своїх супротивників, а з іншого – ухилення від звернення уваги до порушень прав курдів союзниками США. Зовнішньополітична позиція Європейського Союзу стосовно сирійських та іракських курдів формується під впливом загроз європейській безпеці. ЄС серйозно турбується через приплив біженців з Сирії та Іраку до країн Європи, особливо через наявність ІД, що є головною причиною масового міграційного потоку з близькосхідного регіону. Саме тому Європейський Союз підтримує сирійських та іракських курдів, які є

важливими учасниками у боротьбі з ІД. Дослідження останніх подій в регіоні вказує на подвійність самоідентифікації ЄС. З одного боку, він ставить себе у роль нормативного актора у відношенні до Туреччини, а з іншого – у роль посередника у вирішенні конфліктів в Іраку та Сирії, проте свідчить про неготовність Брюсселя щодо пропозиції єдиної стратегії щодо курдської проблеми.

Роль Російської Федерації та Китайської Народної Республіки в розв'язанні курдського питання обумовлена їхніми власними національними інтересами, геополітичними стратегіями та ставленням до принципів міжнародних відносин. Політика Росії щодо курдських меншин на Близькому та Середньому Сході може або прогресувати або регресувати залежно від двосторонніх відносин між Росією та країнами регіону. Захист курдських меншин РФ, спрямований на забезпечення власної безпеки та запобігання масовій міграції курдів на Кавказ. З точки зору стратегії, Росія не зацікавлена у підтримці незалежного Курдистану, оскільки це може зашкодити її інтересам в регіоні. Китай у свою чергу, прагне встановити та підтримувати діалог з усіма учасниками близькосхідних процесів. Політика КНР стосовно курдів визначається як короткостроковими, так і довгостроковими інтересами в регіоні. Короткострокові інтереси Китаю включають розширення торговельно-економічних зв'язків та забезпечення надійного постачання енергоресурсів. Довгострокові інтереси полягають у стабільності ситуації в регіоні, що є запорукою його розвитку та гарантією задоволення короткострокових інтересів, в таких питаннях, як імпорт нафти та зовнішня торгівля. Китай орієнтується на збереження територіальної цілісності країн з курдською меншиною та боротьбу з тероризмом, що може загрожувати стабільності в регіоні через активну участь уйгурів у ряді терористичних груп.

В ході даного дослідження були визначені прогностичні сценарії розвитку курдської проблеми. Виявлено, що національні інтереси, гуманітарна криза та інтереси країн є зонами ризику з високим рівнем ймовірності та аспектами, за реалізації яких виникає найбільше загроз і які призведуть до найбільших фатальних наслідків.

Отже, вирішення курдської проблеми всередині кожної країни, де проживають курди, стане ключовим кроком до створення стабільної системи міжнародних відносин на Близькому та Середньому Сході. У той же час ігнорування та відмова визнати курдську ідентичність в кожній країні призведе до зміцнення націоналістичних настроїв, зростання незадоволення курдського населення на прикордонних територіях, що, в свою чергу, може сприяти порушенню територіальної цілісності держав та можливості проведення політики етнічних чисток. Дії, спрямовані на відмову визнавати курдську проблему в кожній країні, в кінцевому підсумку призведуть до краху системи міжнародних відносин на Близькому та Середньому Сході та дестабілізації міждержавних відносин на глобальному рівні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк Б. Р. Проблеми вступу Туреччини в Європейський Союз. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15139/1/Atamanuk.pdf>. (дата звернення: 15.02.2024).
2. Бжезінський З. К. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2000. 236 с.
3. Борділовська О. А. Моделі врегулювання курдської проблеми: досвід чотирьох близькосхідних країн // Гілея : науковий вісник. 2014. № 86. С. 397–403.
4. Бхарі Абдула Хадер. Курдська проблема в міжнародних відносинах на Близькому та Середньому Сході всередині 70-90-х рр. : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ, 2000. 19 с.
5. Ворона Н. Давня, культурно багата і безталанна нація – курди. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/82940/1/Vorona_wpr_13_2018.pdf;jsessionid=55DEE083DE128AF67743E9D09F3DCCD2. (дата звернення: 15.02.2024).
6. Ворфлік Г. С. Геополітичні аспекти курдського конфлікту // Географія та туризм. 2011. Вип. 11. С. 101-108.
7. Голуб В. Становище курдської меншини на території Туреччини, Ірану, Іраку та Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Міжнародні відносини. 2010. С. 154-164.
8. Дарчук В. Навколо Іраку: роль Туреччини, курдська проблема // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/901934.html>. (дата звернення: 19.04.2024).
9. Ейкельман Д. Ф. Близький Схід та Центральна Азія. Київ : ВД «Стилос», 2005. 374 с.
10. Карпец А. Таємнича історія та туманне майбутнє курдів // Економічні новини. URL: <https://enovosty.com/uk/politika-ukr/full/602-tayemnichha-istoriya-ta-tumanne-majbutnye-kurdiv>. (дата звернення: 14.03.2024).

11. Каспрук В. Курдські маневри Туреччини... курдів // Дзеркало тижня. URL: https://zn.ua/ukr/international/kurdski_manevri_turechchini.html. (дата звернення: 20.03.2024).
12. Ксьондзик Н. М. Курдське питання в сучасній Туреччині // Дослідження світової політики. 2000. № 12. С. 96-105.
13. Курдська держава — бути чи не бути? Так в чому суть запитання? // Аналітичний центр. URL: https://bintel.org.ua/nash_archiv/arxiv-regioni/arxiv-blizkij-sxid/kurdscoe-gosudarstvo-byt-ili-ne-byt/. (дата звернення: 19.05.2024).
14. Курдистан. URL: <https://www.wikidata.ukua.nina.az/Курдистан.html#:~:text=Y%20Турецькому%20Курдистані%20мешкає%20до,колишнього%20СРСР%2С%20понад%20150%20тис.> (дата звернення: 17.05.2024).
15. Мхітарян Н. І. Курдська проблема і зовнішні відносини Туреччини // Спостерігач. 1995. № 10. С. 28-33.
16. Наджат С. Вплив Іракського Курдистану на американо-турецькі відносини : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 2016. С. 236-238.
17. Наджат С. Курдський фактор в міжнародних відносинах. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11999/dissertation%20Nadjat%20Serusht.pdf?sequence=3&isAllowed=y>. (дата звернення: 18.04.2024).
18. Наджат С. Роль та значення Іракського Курдистану у зовнішній політиці США // Актуальні проблеми політики. 2016. С. 105-114.
19. Наджат С. Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку // Національний університет «Одеська юридична академія». 2018. № 3. 115 с.
20. Парахонський Б. О. Близький Схід: міжнародна безпека, регіональні відносини та перспективи для України : монографія Київ : Фоліант, 2008. 591 с.
21. Пашкевич М. С. Курдське питання на близькому сході у XXI столітті. URL: <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/20/30.pdf>. (дата звернення: 18.04.2024).
22. Перелік депутатів Ради представників Іраку. URL: <https://iq.parliament.iq/%D8%A7%D9%84%D9%86%D%88%D8%A7%D8%A8/>. (дата звернення: 20.04.2024).

23. Резолюція Ради Безпеки ООН № 688 від 5 квітня 1991 р. URL: http://ni.biz.ua/8/8_18/8_187150_rezolyutsiya-soveta-bezopasnosti-oon-.html#google_vignette. (дата звернення: 18.04.2024).
24. Романдаш А. Курди и Туреччина: політика (не) повернення // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kurdy-i-turechchyna/30274493.html>. (дата звернення: 19.05.2024).
25. Сінкевич Є. Г., Попова С. М. Курдська проблема на рубежі ХХ-ХХІ століть // Історичний архів. 2010. Вип. 4. С. 98-101.
26. Тригуб П. М., Лукіна Т. І. Розвиток курдської проблеми в Туреччині // Наукові праці. Історія. 2015. Вип. 251. Том 264. С. 47-51.
27. Філоненко І. Курдський сепаратизм: причини та наслідки // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер.: Географія. 2019. № 2. С. 67–74.
28. Чейс Вінтер, Сидорожевський М. Народ без держави: хто такі курди? // У Фокусі. URL: <https://www.dw.com/uk/народ-без-держави-хто-такі-курди/a-42294803>. (дата звернення: 20.04.2024).
29. Червінка І. М. Курдська проблема в Туреччині та перспективи її врегулювання. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2311/1/Chervinka_NZ_stud_Vyp-3_turyzm.pdf. (дата звернення: 20.04.2024).
30. Червінка І. М. Перспективи врегулювання курдського питання в контексті інтеграції Туреччини до ЄС // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2013. Вип. 6 (II). С. 122-125.
31. Ямпольська Л. М. Курдський національний рух і військово-політична діяльність Мустафи Барзані (1903–1979) // Гілея : науковий вісник. 2017. Вип. 122. С. 153–158.
32. Ямпольська Л. М. Мустафа Барзані (1903–1979) у курдському національно-визвольному русі // Лариса Ямпольська: сучасні тенденції сходознавства: зб. наук. пр. за матеріалами XII Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 квіт. 2016 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди; за ред. О.І. Артюх, І.А. Бикової, Л.М. Ямпольської. Харків : ХНПУ, 2016. С. 141–151.

33. Ямпольська Л. М. Партикулярна та інтегральна складові курдського націоналізму в ХХ – на початку ХХІ ст. // Питання сходознавства в Україні: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 6–7 квіт. 2017 р. / Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків : ХНПУ – ХНУ, 2017. С. 133-135.
34. Яценко Б. П., Стафійчук В. І., Брайчевський Ю. С. Політична географія і геополітика : навч. посіб. Київ : Либідь, 2007. 84 с.
35. Agnew J. Making Political Geography. London; New York, 2002. 223 p.
36. Barnard A. Syrian Kurds Hope to Establish a Federal Region in Country's North / A. Barnard // The New York Times. 16.03.2016. URL: https://www.nytimes.com/2016/03/17/world/middleeast/syria-kurds.html?_r=0. (дата звернення: 19.04.2024).
37. Foreign Terrorist Organizations // U.S. Department of State. URL: <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>. (дата звернення: 17.04.2024).
38. Gunter, Michael M. The Five Stages of American Foreign Policy towards the Kurds // Insight Turkey. 2011. Vol. 13. № 2. P. 93–10.
39. Gunter M. Kurds in Turkey. A political dilemma. NY, 1990. 151 p.
40. Iraq Constitution 2005. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en. (дата звернення: 15.04.2024).
41. Iraqi Kurdistan President: Time Has Come to Redraw Middle East Boundaries // The Guardian, 22.01.2019. URL: <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/22/kurdish-independence-closer-than-ever-says-massoud-barzani>. (дата звернення: 13.04.2024).
42. Kausch K. Geopolitics And Democracy In The Middle East / FRIDE. 2015. P. 164. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/192421/Geopolitics%20and%20democracy%20in%20the%20Middle%20East.pdf>. (дата звернення: 21.03.2024).
43. McDowall, D. A Modern History of the Kurds / D. McDowall // I. B. Tauris&Co Ltd. 2005. P. 267.
44. Olson R. The second time around: British policy toward the kurds / R. Olson // Die Welt des Islams. 1987. № 1-3. P. 99.

45. President Woodrow Wilson's Fourteen Points. January 8, 1918 // Lillian Goldman Law Library. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp. (дата звернення: 17.03.2024).
46. Sevr Antlaşması // Internet Archive. URL: http://web.archive.org/web/20150218120425/http://uyg.tsk.tr/ataturk/milli_mucadele/SEVR_BARIS.asp. (дата звернення: 10.03.2024).
47. Syria conflict: Kurds declare federal system. 17.03.2016 // BBC News. URL: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35830375>. (дата звернення: 27.04.2024).
48. Talabani J. Kurdish Leader Predicts Saddam's Collapse / J. Talabani // Vienna Die Presse. 23 January 1991. P. 6.
49. Train and Equip Program for Syria: Authorities, Funding, and Issues for Congress. URL: <https://sgp.fas.org/crs/natsec/R43727.pdf>. (дата звернення: 20.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Загрози першого і другого рівнів

Загрози першого рівня	Загрози другого рівня
1. Національні інтереси	
1.1. Територіальна цілісність 1.2. Культурна асиміляція та дискримінація	1. Виникнення нових терористичних та радикальних угруповань 2. Втрата контролю над прикордонними територіями 3. Порушення суверенітету держав 4. Втрата національної ідентичності
2. Дестабілізація внутрішньополітичного становища	
2.1. Посилення внутрішніх конфліктів 2.2. Політичне придушення та відсутність автономії 2.3. Відсутність політичного представництва 2.4. Погіршення соціально-економічних умов	1. Фракційні зіткнення 2. Ідеологічні розбіжності 3. Політична ізоляція курдів 4. Репресії та переслідування 5. Втрата участі у прийнятті важливих рішень 6. Брак ресурсів
3. Дестабілізація зовнішньополітичного становища	
3.1. Розгортання бойових дій на територіях третіх сторін 3.2. Санкції 3.3. Тиск з боку іноземних союзників 3.4. Загострення регіональних конфліктів	1. Ізоляція 2. Економічні труднощі 3. Ескалація конфліктів 4. Поширення насильства та нестабільності на сусідні території 5. Зростання недовіри між країнами регіону
4. Інтереси країн сусідів	

<p>4.1. Військове втручання</p> <p>4.2. Політичний тиск і дипломатична ізоляція</p> <p>4.3. Блокади та обмеження торгівлі</p> <p>4.4. Формування проксі-груп</p>	<p>1. Блокування спроб встановити контакти з іншими державами та міжнародними організаціями</p> <p>2. Економічна криза</p> <p>3. Погіршення умови життя населення</p> <p>4. Зростання внутрішніх конфліктів</p>
5. Економічні	
<p>5.1. Втрата доступу до ресурсів</p> <p>5.2. Транспортні обмеження</p> <p>5.3. Відсутність економічних інвестицій</p> <p>5.4. Фінансово-економічна криза</p>	<p>1. Втрата або обмеження до нафтових та природних ресурсів</p> <p>2. Ускладнює експорт та імпорт товарів</p> <p>3. Економічна відсталість</p> <p>4. Безробіття</p> <p>5. Бідність</p> <p>6. Масові громадські протести</p>
6. Сепаратизм	
<p>6.1. Геополітичний розкол</p> <p>6.2. Ескалація конфлікту</p> <p>6.3. Територіальні претензії</p> <p>6.4. Розірвання чинних дипломатичних відносин</p>	<p>1. Фінансово-економічна криза</p> <p>2. Збройні конфлікти з боку інших країн у регіоні</p> <p>3. Розірвання економічних відносин з міжнародними організаціями</p>
7. Терористичний	
<p>7.1. Активізація діяльності угруповань ІДІЛ</p> <p>7.2. Радикалізація курдських угруповань</p> <p>7.3. Дестабілізація сусідніх країн</p>	<p>1. Масові людські втрати</p> <p>2. Активізація неспокійних угруповань по всій території країни із різними ідеологічними упередженнями, що призведе до масових сутичок</p> <p>3. Загроза міжнародній безпеці</p> <p>4. Екологічна катастрофа</p> <p>5. Припинення або призупинення функціонування нафтових свердловин</p>
8. Гуманітарна криза	
<p>8.1. Біженці та внутрішньопереміщені особи</p> <p>8.2. Відсутність міжнародної підтримки</p> <p>8.2. Порушення прав людини</p>	<p>1. Голод</p> <p>2. Епідемії</p> <p>3. Підвищення рівня смертності</p> <p>4. Затримання курдів і тортури</p> <p>5. Незаконні арешти</p>

Загальний рейтинг загроз, ймовірність настання кожної з них

R	Загроза	N	Аспект	Ймовірність
1	Загроза територіальній цілісності країн, де проживають курди	6/1	Від 6 аспекту Від 1 аспекту	8 8
2	Геополітичний розкол	6.1.	6	6
3	Військове втручання	4.1.	4	4
4	Ескалація конфліктів	3.1.3	3	8
5	Дестабілізація сусідніх країн	7.3.	7	4
6	Загроза міжнародній безпеці	7.3.3.	7	4
7	Втрата контролю над прикордонними територіями	1.1.2.	1	6
8	Розкол всередині курдської громади	1/2	Від 1 аспекту Від 2 аспекту	3 4
9	Виникнення нових терористичних та радикальних угруповань	1.2.1.	1	8
10	Провокації та провокативні дії	4/7	Від 4 аспекту Від 8 аспекту	6 6
11	Збільшення етнічних конфліктів	4/2	Від 4 аспекту Від 2 аспекту	4 5
12	Втрата національної ідентичності	1.2.4.	1	8
13	Ідеологічні розбіжності	1.2.4.	1	7
14	Формування проксі-груп	4.4.	4	4

15	Активізація неспокійних угруповань по всій території країни із різними ідеологічними упередженнями, що призведе до масових сутичок	2.1.2.	2	8
16	Ускладнення мирного вирішення конфлікту	7/1	Від 7 аспекту Від 1 аспекту	7 7
17	Політичне придушення та відсутність автономії	2.2.	2	8
18	Загострення регіональних конфліктів	3.4.	3	3
19	Зростання недовіри між країнами регіону	3.4.5.	3	3
20	Тиск з боку іноземних союзників	3.3.	3	4
21	Відсутність міжнародної підтримки	8.2.	8	2
22	Санкції	3.2.	3	3
23	Розірвання чинних дипломатичних відносин	6.4.	6	2
24	Відсутність економічних інвестицій	5.3.	5	5
25	Економічні труднощі	3.2.2.	3	5
26	Поглиблення корупції	1/5	Від 1 аспекту Від 5 аспекту	4 6
27	Ускладнення експорту та імпорту товарів	5.2.2.	5	4
28	Втрата конкурентоспроможності	3/5	Від 3 аспекту Від 5 аспекту	4 5
29	Транспортні обмеження	5.2.	5	7
30	Репресії та переслідування	2.2.4.	2	8
31	Порушення прав людини	8.2.	8	8
32	Погіршення соціально-економічних умов	2.4.	2	6
33	Блокування спроб встановити контакти з іншими державами та міжнародними організаціями	4.1.1.	4	5
34	Припинення або призупинення функціонування нафтових свердловин	7.5.	7	2
35	Брак ресурсів	2.4.6.	2	4
36	Безробіття	5.4.4.	5	5
37	Бідність	5.4.5.	5	5
38	Голод	8.2.1.	8	3
39	Епідемії	8.2.2.	8	3
40	Біженці та внутрішньоопереміщені особи	8.1.	8	5
41	Закриття кордонів для біженців	8/4	Від 8 аспекту Від 4 аспекту	5 5
42	Геноцид	6/8	Від 6 аспекту	3
				8

			Від 8 аспекту	
43	Відсутність медичної допомоги	7/8	Від 7 аспекту Від 8 аспекту	1 8
44	Підвищення рівня смертності	8.3.	8	3
45	Екологічна катастрофа	7.3.4.	7	5
46	Поширення насильства та нестабільності на сусідні території	2.2.4.	2	5

	Високий ступінь
	Середній ступінь
	Низький ступінь